

Kotsta by och släkterna Kotz och Utas 2

Från denna by som ligger i skogen ungefär halvvägs mellan Röicks och Kärrdal där själva Taknehalvön tar sin början härstammar två släkter i Gammalsvenskby: **KOTZ och UTAS 2**. Kotsta omnämns första gången i skrift år 1564. En av de ursprungliga gårdarna här bar namnet Pikkpääks, vilket betyder den långa igenvuxna sjön (träsket) och detta namn motsvarar väl de geografiska förhållande på platsen.

Byn: Kotsta kallas för by första gången år 1648, då bestod den av två gårdar på sammanlagt $\frac{1}{2}$ hake – ungefär 5 tunnland åkermark. Under hela tiden indelningen i skatteområden (vackor) bestod (till ca 1700), så hörde Kotsta liksom moderbyn Kausta till Kertells (Kärrdals) vacka. Från år 1672 till utflyttningen år 1781 bestod byn av fyra gårdar av varierande storlek. På byns åkermark kunde man 1744 så två tunnor råg på $\frac{1}{4}$ hake – alltså här fyra tunnor på byns $\frac{1}{2}$ hake. Här som i de övriga småbyarna bedrev man fortfarande tvåskiftesbruk detta år. Av skatteintäkterna kan man annars avläsa att man sådde både råg, korn och havre här och att man bedrev ett jordbruk med viss begränsad kreatursskötsel. Bönderna här var även sysselsatta med fiske och sjöfart. Det som fiskades mest var gädda, torsk och flundra och säljakten spelade också en viss roll för byns ekonomi.

Historik: Nyodlarna (enfötlingarna) Thomas Arnisson i Pikkpääks och Mårten Mickelsson omnämns 1564 som nyodlare under den åt nordväst från Kotsta liggande lite större byn Kausta. Båda dessa brukade mark som tydligen var ganska nyupptagen. 1589/90 antecknas att Pickos (Pikkpääks) enfötlingsland är öde, men Mårten Mickelsson brukar fortfarande sitt land och han är innehavare av fem mjölkkor. 1597 kallas Mårten för "Quotiste Mortten" i skattehandlingarna. 1606 har detta land övertagits av Mickel Matsson och 1608 har det gått vidare till Mickels bror Bertell Matsson. 1611 odlar Bärtill Matsson $\frac{1}{2}$ enfötlingsland tillsammans med sin bror Greis. 1615 är Greis Matsson ensam i "Kotzta eller Pickpeks" på en enhet som endast räknas som $\frac{1}{8}$ enfötlingsland. 1619 antecknas att endast $\frac{1}{8}$ brukas här medan $\frac{7}{8}$ av landet ligger öde. 1622 brukar Grels Matzson åter ett helt land. 1634 har nyodlingen kommit ordentligt på fötter. Den kallas nu Kotzta gård och brukas för $\frac{3}{8}$ hake av Greis Matzson som för $\frac{1}{8}$ hake betalat 5 daler i fripengar för att få skattefrihet för denna del. Peter Matzson (ytterligare en bror) odlar nu $\frac{1}{3}$ hake här för vilken han betalar 12 daler i fripengar. 1648 kallas Kotsta för by för första gången. På Bertel Greissons gård om $\frac{3}{8}$ hake finns det två gifta män – Bertel och en yngre bror. Farbrodern Peter Matzson har den mindre gården om $\frac{1}{8}$ hake och han är den ende gifte mannen på gården. Skatten betalas detta år i reda pengar, i råg, korn och smör, i saltad fisk samt i sälspäck. 1651 nämns både Bertel Greisson och Peter Matzson som båtsmän på De la Gardies skutor. Peter Matzson är båtsman på Kertellskepparen Hans Mårtenssons skuta medan Bertel Greisson är båtsman på Röickskepparen Jöran Casperssens skuta. Bertel Greisson är troligen styrman och får mer betalt för sina resor än farbrodern. 1656 sägs sedan bröderna Bertel och Lars Greisson dela på den större gården ($\frac{3}{8}$ hake = ca 3,75 tunnland) medan kusinen Thomas Persson har den mindre gården ($\frac{1}{8}$ hake = ca 1,25 tunnland). 1672-78 nämns fyra gårdar i Kotsta eller Pickpeks by: Lars Greisson har en gård på $\frac{3}{16}$ hake, brorsonen Lars Bertelsson också en gård på $\frac{3}{16}$ hake, Thomas Persson har nu en gård på $\frac{1}{16}$ hake liksom sin bror Magnus (Måns) Persson. 1684 har Lars Bertelssons bror Bertel Bertelsson tagit rollen över

som husbonde – för övrigt har inget ändrat sig i byn. 1685 signerade tre av bönderna en fullmakt för frihetshjälten Kitas-Irja att företräda de svenska Dagöbönderna i de rättsliga processerna. 1688 tas samma husbönder upp igen som 1684, med den enda skillnaden att bröderna Lars och Bertel Bertelsson sägs dela husbondskapet på sin gård. På Lars Greissons gård finns husbonden och tre söner över 15 år upptagna. Hos Lars och Bertel Bertelsson tas de båda bröderna och tre söner över 15 år upp. På Thomas Perssons gård tas husbonden och två söner över 15 år upp och på Magnus Perssons gård tas tre söner över 15 år upp. Då antalet män över 15 år brukar räknas till ungefär en tredjedel av invånartalet, kan man uppskatta Kotstas invånartal till ca 50 personer detta år. År 1701 nämns fyra män från Kotsta bland de klagande till Ekonomiståthållaren Mathias von Porten om förhållandet mellan bönderna och kronans fogdar på ön Dagö: Jöran Magnusson (son till Magnus Persson), Ambros Matzson (måg till Lars Greisson) samt Bertel och Lars Bertelsson. Åren 1684-1710 togs var femte man över 15 år ut till båtsmanstjänst i den svenska flottan. Detta, missväxten och hungersnöden åren 1695-97 samt inte minst pesten 1710-11 kom att decimera invånarantalet i Kotsta ordentligt. År 1712 tas endast två gårdar upp i Kotsta by: 1. Jöran Magnussons gård på $\frac{1}{4}$ hake och 2. Bertel Bertelssons gård som är lika stor. Hos Jöran Magnusson bor fem personer och på gården finns 2 hästar, 4 oxar och 5 kor. Hos Bertel Bertelsson finns sex personer och här finns exakt lika många djur som grannen. År 1726 har situationen normaliserats i byn efter pest och krig igen och den upptar som tidigare fyra gårdar:

1. Jöran Magnusson med $\frac{3}{16}$ hake, 7 invånare. Jöran var son till Magnus Persson och han dog 1734.
2. Ambros Matzson med $\frac{1}{8}$ hake, 6 invånare. Ambros var brorson el. måg till Thomas Person, död 1734.
3. Hindrik Pavelsson med $\frac{1}{8}$ hake, 7 invånare. Hindrik var sonson el. måg till Bertel Bertelsson, död 1748.
4. Simon Larsson med $\frac{1}{16}$ hake, 4 invånare. Simon var son till Lars Bertelsson och han dog 1750.

Gård nr. 1: kallad Irjas (efter Jöran Magnusson). När Jöran dör år 1734 övertas gården först av den äldre sonen Magnus Jöransson och när denne dör år 1745 av den yngre brodern Johan Jöransson. Johans son Magnus Johansson gifte sig 1751 med Marri. De fick 1756 sonen Mats Magnusson som blev stamfar till släkten Kotz i Gammalsvenskby. Magnus Johansson var husbonde 1779 (han dog samma år), medan hans yngre bror Jöran Johansson nämns som husbonde på gården 1781. Familjen var anhängare till herrnhutarnas lära och Mats Magnusson blev utbildad till lärare i deras regi och tjänstgjorde bland dagösvenskarna som sådan 1781. Mats Magnusson är också nämnd som dräng hos sin farbror på hemgården 1781. I handlingarna kallas Mats för Kotsas Irjas Mats. En bror till Magnus och Jöran Johansson som hetter Greis Johansson gifte sig 1763 till Röicks by och blev där så småningom husbonde på en av pastoratets gårdar, Kläinters (Klemets) och stamfar till släkten GREIS på Dagö. En syster till dessa bröder från Kotsta gifte sig med Mats Magnusson från Kausta by och blev därmed en del av släkten MARTIS därifrån.

Gård nr. 2: kallad Thomasa (efter Thomas Persson). När Ambros Matzson dog 1734 tog brodern Christian Matzson över som husbonde. När sedan Christian dog

1762 tog den tredje brodern, Greis Matzson, över husbondskapet fram till 1779. Greis Matzson kom sedan att stanna kvar hos släktingar i Kärrdal tillsammans med en dotter som torpare när de övriga svenskarna från Röicks socken utvandrade till Ukraina i augusti 1781. 1781 var istället Christian Matzsons son Jöran Christiansson husbonde här, medan Greis Matzsons son Mårten var antecknad som dräng här.

Gård nr. 3: kallad Hindrikas (efter Hindrik Pavelsson). Hindrik Pavelsson dog år 1748. Han hade då två söner; Simon och Lars Hindriksson. Simon som var äldst tog över som husbonde till sin död 1779. Lars Hindrikssons äldsta dotter Kirsti gifte sig 1763 med Pavel Christiansson från Pastoratsgodset i Röicks by. Pavel kom från den del av Röicks by som kallades Utanbyn [Ötabien]. Kirsti och Pavel kom att slå sig ned i Kotsta eftersom det fanns ganska få karlar på gården och på hemgården i Röicks fanns flera bröder. 1781 är Pavel Christiansson upptagen som husbonde här. Hans första hustru Kirsti Larsdotter hade dött tidigare och ingen från den gamla familjen finns längre kvar på gården. Som ingift måg hade Pavel arvsrätt till gården och efter honom hans barn i det första äktenskapet. Pavels äldste bror Hindrik var husbonde på en av pastoratets gårdar och kom som sådan att kvarstanna på Dagö med sin familj.

Gård nr. 4: kallad Simas (efter Simon Larsson). När Simon Larsson dog år 1750 tog hans äldste son Mats Simonsson över som husbonde. Mats dog på 1770-talet och då tog hans yngre bror Peter Simonsson över husbondskapet. Mats Simonssons dotter Birrit (Birgitta) Matsdotter gifte sig 1754 med Mickel Mårtensson från Röicks by. Paret bosatte sig på Birrits hemgård och meningen var att Mickel skulle ta över som husbonde så småningom. Mickel Mårtensson kallas 1779 "Wehhedi" Mickel och var en av böndernas talesmän.

År 1782, året efter den svenska utflyttningen, hade tre estniska familjer flyttat in i gårdarna i Kotsta:

1. Michels änka Kotsta Ann 40 år med sin familj om 6 personer.
2. Kotsta Simo 39 år med sin familj om 6 personer.
3. Kotsta Tönnis 50 år med sin familj om 4 personer.
4. Den fjärde gården stod öde (troligen Peter Simonssons eftersom den var mycket mindre än de övriga).

Dessa estniska invånare kom från Hohenholms godsområde i västra delen av Röicks socken och lydde även de från år 1781 under baron O.R.L. von Ungern-Sternberg, som därmed lätt kunde förflytta dem till nya boplatser

Den första generationen av släkterna Kotz och Utas 2 i Gammalsvenskby:

Mats Magnusson [KOTZ] blev änklings och miste hela sin familj och alla sina släktingar antingen under marschen ned till Ukraina eller under den första hösten i byn. Den 29 november 1783 gifte han om sig med ungpigan Maria Mickelsdotter från Kiddas by och grundade en ny familj. I en rask takt föddes sedan ett antal barn i detta äktenskap. I slutet av 1700-talet tog Mats Magnusson över sysslan som klockare i byn, som skollärare hade han troligtvis fungerat hela tiden i Ukraina precis som på Dagö. Samtidigt hade också familjen en stor gård sydost om kyrkan i

Gammalsvenskby. Gården var belägen i hörnet av Kotsesgatna och den 1855 igenlagda Torggatna. Mats Magnusson hade flera söner som dog unga och av dem som bildade familj dog flera manliga medlemmar under 1800-talet och därför blev denna familj aldrig särskilt talrik i Gammalsvenskby.

Peter Pavelsson [UTAS 2] var tillsammans med sin storasyster Maria Pavelsdotter de enda överlevande i familjen efter vintern 1782/83. Deras faster Gertrud Christiansdotter hade gift sig till Röicks by och hade tillsammans med maken Mats Christiansson överlevt vandringen till Ukraina. Här hos sin faster och hennes man kom Peter och Maria att bo under 1780-talet. Här bodde också Mats Christianssons brorson Hindrik Christiansson av den släkt som kom att kallas Utas 1 och dennes syster Maria. Maria Pavelsdotter gifte sig första gången den 15/12 1785 med ungarlen Johan Greisson från Muddas by. De fick en dotter som döptes till Lisa den 24/12 1788 – hon kom senare att adopteras av Andreas Pettersson Westerberg med familj. 1793 gifte Maria Pavelsdotter, som hade blivit änka året innan, med änklungen Christian Johansson från Röicks by. De fick sedan en son som döptes till Mats den 22/10 1794, men han dog som spääd, och sedan en dotter som döptes till Margareta den 21/12 1795. Maria dog dock redan 1796. Peter Pavelsson gifte sig den 25/10 1792 med ungpigan Maria Christiansdotter och de fick efter hand flera barn, både söner och döttrar, och släkten blev en av de större i Gammalsvenskby. I början av 1800-talet delade Peter Pavelsson (UTAS 2) gård med Hindrik Kristiansson (UTAS 1), med Hindrik som husbonde och Peter som dräng. Senare skaffade sig Peter en egen gård.

© Jörgen Hedman 2003